

СУЧАСНИЙ СТАН ТВАРИННИЦТВА ТА ЙОГО МІСЦЕ В РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ

Нині в Україні назріває нагальність економічних змін, що зумовлена низькою ефективністю підприємницької діяльності, не вирішеною продовольчою проблемою, втратою провідних позицій експортера на окремих ринках аграрної продукції, стрімким падінням рівня та якості життя населення, неналежною конкурентоспроможністю аграрного виробництва, низьким рівнем розвитку сільської економіки тощо. Процеси руйнації існуючої економічної системи загострюють соціально-економічну та політичну ситуації в країні, викликають лібералізацію цін та гіперінфляцію, ціновий диспаритет, застійні депресивні явища в окремих галузях економіки. Особливо гостро окреслюється проблема занепаду галузі тваринництва, що зумовлює необхідність дослідження її сучасного стану та місця в розвитку сільської економіки.

Дослідження проблем та перспектив розвитку тваринництва в Україні займаються відомі вчені-аграрники В. Андрійчук, О. Бородіна, П. Березівський, В. Зимовець, С. Кваша, В. Месель-Веселяк, П. Саблук, О. Шпичак та інші. Не менш важливими є праці В. Амбросова, В. Бойка, В. Власова, П. Гайдуцького, С. Дусановського, О. Кристального. Проте авторське бачення зводиться до необхідності системного дослідження тенденцій розвитку тваринництва та пошук ефективних шляхів подолання негативних явищ у галузі.

Державною цільовою програмою розвитку українського села на період до 2015 року передбачалося ряд заходів щодо стабілізації та розвитку тваринництва, становлення його як конкурентоспроможного. Головними з них стали: удосконалення механізму надання бюджетних дотацій; забезпечення приросту поголів'я та обсягів виробництва м'яса; формування механізованих тваринницьких ферм і комплексів, укомплектованих високопродуктивним поголів'ям та забезпечених належною кормовою базою; створення сучасної державної системи селекції у тваринництві і птахівництві; формування кооперативних об'єднань особистих селянських господарств з метою одержання високоякісної сировини тощо. На забезпечення виконання зазначених заходів передбачалося державне фінансування в розмірі 11075 млн грн.

Іншим нормативно-правовим документом – Концепцією державної цільової економічної програми розвитку тваринництва – декларувалися такі завдання та результати: збільшення до 4,4 млн поголів'я корів, 13,5 млн – свиней, 198 млн – свійської птиці, 65 тис. племінних телиць та нетелів щороку; забезпечення валового виробництва продукції тваринного походження на рівні показників продовольчої безпеки, зокрема 4 млн т м'яса, 20 млн т молока і 17 млрд шт. яєць; збільшення обсягу експорту продукції тваринного походження, зокрема до 2 млн т молока і молочних продуктів, до 0,45 млн т м'яса; зменшення на 20 % енергоємності виробництва продукції тваринного походження; удосконалення системи управління племінною справою в тваринництві; забезпечення продовольчої безпеки держави; безпечності та якості продукції тваринного походження і беззбитковості її виробництва; підвищення рівня зайнятості сільського населення та доходів вітчизняних виробників продукції тваринного походження. Орієнтовний обсяг фінансування програми становив 60 млрд грн, в т.ч. за рахунок державного бюджету 40,5 млрд грн, інших джерел – 19,5 млрд грн.

Одним з абсолютних показників розвитку тваринництва є поголів'я худоби та птиці в господарствах усіх категорій (табл. 1). Динаміка ілюструє тенденцію скорочення усіх видів тварин: за останні п'ять років поголів'я ВРХ скоротилося на 60 %, у т. ч. корів – на 56 % та становить 2,1 млн гол, що на 2,3 млн гол. менше від запланованого у програмі рівня. Поголів'я свиней становить 7,1 млн, що на 6,4 млн менше від прогнозованого. І лише поголів'я птиці доведено до запланованого рівня. За попередніми даними державної служби статистики України у 2016 р. найбільша кількість худоби м'ясного напрямку зареєстрована у Волинській (13,2 тис. гол.) та Чернігівській (9,7 тис. гол.) областях. Найбільше поголів'я корів – у Вінницькій (158,8 тис. гол.), Хмельницькій (135,6 тис. гол.), Полтавській (128,7 тис. гол.) та Львівській (127,6 тис. гол.) областях. Зростає поголів'я птиці усіх видів. Лідерами птахівництва є Вінницька, Київська та Черкаська області. Валове виробництво продукції тваринного походження не забезпечує вимог продовольчої безпеки країни. З необхідних для внутрішнього споживання 4 млн т м'яса усіх видів у 2015 р. вироблено лише 2,3, що на 40 % вище від рівня 2000 р.

Таблиця 1

Поголів'я худоби та птиці в господарствах усіх категорій в Україні, тис. гол.

Рік	ВРХ		Свині	Вівці	Кози	Коні	Птиця усіх видів
	всього	у т. ч. корови					
2000	9423,7	4958,3	7652,3	963,1	911,9	701,2	123722,0
2010	4494,4	2631,2	7960,4	1100,5	631,2	414,2	203839,8
2013	4534,0	2508,8	7922,2	1066,7	668,3	354,2	230289,8
2014	3884,0	2262,7	7350,7	785,8	285,3	316,8	213335,7
2015	3750,3	2166,6	7079,0	743,9	581,4	305,8	203986,2
2015 р. до 2000 р., %	39,8	43,7	92,5	77,3	63,7	43,6	164,9

Джерело: розраховано за даними Статистичного збірника: Тваринництво України у 2015 році.: К.:2016.

Водночас виробництво яловичини та телятини щороку скорочується на 50 % від рівня 2000 р. Найкращу динаміку демонструє птахівництво – зростання у 6 разів порівняно з 2000 р. У структурі валової продукції сільського господарства ним формується 15 % загального обсягу і понад 42 % продукції тваринництва та є найбільш прибутковим. У свинарстві, попри постійні коливання поголів'я, зростання обсягів виробництва забезпечується ефективним функціонування великотоварних комплексів, що мають власну кормову базу, і дрібних виробників. Це дозволяє витіснити імпорتنу продукцію з 150 до 50 тис. т та підвищити експорт.

Досить значною є частка продукції тваринництва, виробленої населенням – 36 % у 2015 р. проти 24,5 % – сільськогосподарськими підприємствами. В цілому у всіх категоріях господарств питома вага тваринництва у валовій продукції сільського господарства за останні 6 років знизилася на 6 % (з 35,7 % у 2010 р. до 29,7 % у 2016 р.). В розрізі регіонів України на першому місці у загальному обсязі виробництва валової продукції тваринництва знаходиться Вінницька, Черкаська та Київська області. Аналіз регіональних тенденцій розвитку виробництва тваринницької продукції виявив 5 регіонів, де обсяги реалізації на забій (у живій масі) сільськогосподарських тварин зросли більш ніж на 10 %. Це, зокрема, Харківська область (+48,4 % приросту за 6 місяців 2016 р. порівняно з аналогічним періодом 2015 р.), а також Кіровоградська (+11,6 %), Львівська (+10,5 %), Черкаська (+10,3 %) і Вінницька (+10,0%). Разом ці регіони забезпечили 84,6 % усього приросту обсягу реалізації на забій худоби і птиці, тобто майже 52,6 тис. т.

Згідно Державної програми розвитку тваринництва передбачалося нарощування обсягів виробництва молока до 20 млн т. В результаті досягнуто лише половина від наміченого рівня – 10,6 млн т (табл. 2). Найбільшими виробниками молока в першому півріччі 2016 р. з ринковою часткою понад 5 % були такі регіони, як: Полтавська (15,7 %), Черкаська (10,9 %), Харківська (8,8 %), Чернігівська (8,5 %), Київська (7,7 %), Вінницька (7,2 %), Сумська (6,5 %) і Хмельницька (5,7 %) області. Сумарно ці 8 регіонів забезпечили 70,9 % всього обсягу виробництва молока в Україні.

Таблиця 2

Виробництво продукції тваринництва у господарствах усіх категорій в Україні

Вид продукції	1990 р.	2000 р.	2010 р.	2015 р.	2015 р. до 1990 р., %
М'яса всіх видів, тис. т	4357,8	1662,8	2059,0	2322,6	53,3
Молоко всіх видів, тис. т	24508,3	12657,9	11248,5	10615,4	43,3
Яйця від птиці всіх видів, млрд шт	16286,7	8808,6	17052,3	16782,9	103,0
Вовна всіх видів, т	29804	3400	4192	2270	7,6
Мед, т	50858	52439	70873	63615	125,1

Джерело: розраховано за даними Статистичного збірника: Тваринництво України у 2015 році.: К.:2016.

Відтак, гальмують розвиток тваринництва в Україні широкий спектр ендо- та екзогенних чинників, таких як відсутність стабільної та ефективної державної підтримки сільськогосподарських виробників, непрогнозована цінова політика, нерозвинений експортний потенціал, низька інвестиційна привабливість скотарства та тривалий термін окупності капіталовкладень порівняно з птахівництвом та свинарством, відсутність ефективних зовнішніх ринків збуту. Проблемою залишається низька якість та конкурентоспроможність молока, що унеможливорює його вихід на ринки ЄС. Вирішення зазначеної проблеми можливе шляхом значних інвестицій у холодильне, транспортне обладнання. Менш захищеними щодо дії негативних чинників зовнішнього середовища залишаються господарства населення, що не вважаються бізнесовою одиницею та не можуть конкурувати з підприємствами ні за якістю, ані за ціною.